

Мусиченко Ольга Михайлівна

Миколаївський інститут права Національного університету «Одеська юридична академія», викладач кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін

ЗРОЗУМІЛІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЮРИДИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Якість кримінального закону є проблемою більш масштабною, аніж якість будь-якого іншого нормативного акта, адже це найбільш дієвий регулятор суспільного життя, і від якості залежить ефективність.

Однак проблема якості закону не вирішена в повній мірі, оскільки прийняті закони не завжди відповідають рівню розвитку суспільних відносин, реально не відображають інтереси та потреби суспільства, досить часто вони характеризуються колізійністю, декларативністю тощо.

Оскільки немає єдності щодо стандартів якості законодавства, ряд країн, а також Організація з безпеки і співробітництва в Європі, визначили перелік стандартів якості законів, який включає: а) стандарти користувача: чіткість, простота і доступність закону для простих громадян та бізнесу; б) стандарти оформлення: гнучкість та узгодженість з іншими законодавчими актами та міжнародними стандартами; в) юридичні стандарти, зокрема структура законодавчого акта, впорядкованість закону, чіткість викладу норм, термінологія та наявність чіткого юридичного обґрунтування певної дії; г) стандарти дієвості: відповідність норм конкретним проблемам і реальним життєвим умовам; д) економічні та аналітичні стандарти: співмірність користі та витрат, а також оцінка впливу на малий бізнес, конкуренцію, торгівлю; е) стандарти впровадження – практичність, здійсненність, надійність дотримання закону, його сприйняття суспільством і наявність необхідних адміністративних ресурсів [2].

У доктрині властивості, що визначають якість закону поділяють на дві групи: соціальні (або ще їх називають загальносоціальні, сутнісно-правові, змістовні) та юридичні (їх поділяють на групи: фундаментальні або базові та властивості техніко-юридичного характеру).

Якісні властивості кримінального закону є взаємопов'язаними і взаємозалежними. Так, соціальні (змістовні, внутрішні) безпосередньо пов'язані з юридичними (атрибутивними, формальними). Зазначимо, що текст кримінального закону, тобто письмове словесне його вираження, як нормативно-правового акта, прийнятого у порядку, встановленому Конституцією України для прийняття законів, є формою виразу його змісту.

Щодо окреслення властивостей кримінального закону, слід зазначити, що вони є дещо відмінними від якісних властивостей закону загалом, знаходять інший вираз, оскільки кримінальний закон має свої особливості, притаманні лише йому. При аналізі якості кримінального закону не достатньо уваги приділяється його загальносоціальним властивостям, а наголошується здебільшого на юридичних. Водночас соціальні властивості кримінального закону – сукупність тих характеристик, які відображають його соціальну адекватність (зміст) є не менш важливими для якісного закону. Концептами відображення змістовних властивостей кримінального закону є наступні: 1) соціальна справедливість; 2) центр кримінального закону людська особистість; 3) відповідність кримінального закону моральним засадам, культурним, духовним цінностям суспільства; 4) відповідність кримінального закону об'єктивним тенденціям суспільного розвитку [3, с. 504-508]. Яким би технічно досконалим не був кримінальний закон, якщо він не володіє переліченими загальносоціальними властивостями, навряд чи він може називатися якісним. Разом з тим соціальні характеристики кримінального закону втрачають своє значення без належного його юридичного оформлення, тому юридичні властивості закону рівноцінні загальносоціальним.

Юридичні властивості будь-кого закону набувають своєрідного вияву в кримінальному законі. Розуміння юридичних властивостей, що утворюють його якість, дає уявлення і про відповідні вимоги до нього, і критерії визначення даних якісних характеристик.

Так, конституційність є однією з юридичних ознак кримінального закону. Логічно, що вимога до якості кримінального закону – це відповідність кримінально-правових норм Конституції України. Дана властивість кримінального закону забезпечується дієвим механізмом конституційного контролю. Так, відповідно до ст. 152 Конституції України закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність. У чинному КК України визнано неконституційним положення ч. 1 ст. 69 КК України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання ніж передбачено законом; у зв'язку з порушенням конституційно визначеної процедури розгляду, ухвалення та набуття чинності законів визнано неконституційним Закон України «Про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії», згідно з яким вносилися зміни до статей 384 і 385 КК України. Втім, слід погодитися з дослідниками, що деякі положення КК України є сумнівними з точки зору відповідності Конституції України (конституційності). Наприклад, перенасиченість КК України оціночними поняттями, або формулювання диспозицій таким чином, що звичайна особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності, приміром, за порушення правил, яке було зумовлене незнанням особою положень підзаконних актів, порушують положення ч. 2 ст. 68 Конституції України, згідно з яким незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності і под..

Інша властивість кримінального закону – вища юридична сила кримінального закону. Юридична сила пов'язується з двома моментами: співвідношення правових актів між собою (ієрархічність) і обов'язковість виконання. Кримінальний закон, будучи офіційним документом, характеризується вищою юридичною силою, оскільки приймається вищим законодавчим органом – Верховною Радою України, ґрунтується на Конституції України, і є обов'язковим для виконання тими особами, на яких покладені обов'язки з виконання його вимог, заборон, дозволів і приписів. А кримінальний закон породжує обов'язкові юридичні наслідки для всіх громадян і організацій, що знаходяться на території держави. Досить своєрідно пояснює сутність вищої юридичної сили кримінального закону О.К. Романов: «Авторитетність будь-яких текстів, в тому числі тих, які представлені кримінальним законом, визначається не стільки властивостями самих текстів, скільки авторитетністю їх адресата, право виступає в якості адресата тих текстів, які містяться в законопроектах. Авторитетністю адресата – права, що виступає в образі законодавця, – пояснюється найвища модальність кримінальних законів» [4, с. 38]. Через дуалізм адресата тексту кримінального закону (законодавець і разом з тим саме право) науковцю вдалося підкреслити важливість і авторитетність тексту кримінального закону, відповідно і необхідність підвищених технічних вимог до нього.

Через правову визначеність як фундаментальну властивість закону можна пояснити іншу, що слід віднести до властивостей техніко-юридичного характеру кримінального закону, – його зрозумілість.

Стосовно правової визначеності як властивості закону це поняття вживається також як принцип права, щоправда, як зазначає В.І. Червонюк, «будучи імплементоване в законодавчу «тканину», даний принцип набуває іманентно притаманну законові властивість» [5, с. 499]. Як зазначає Л.Л. Богачова, правова визначеність розкривається «через такі концепції, як

непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (vested rights); незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (non-retroactivity); законні очікування (legitimate expectations) – право особи у своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства» [1]. Друга із окреслених концепцій означає те, що учасники правових відносин повинні мати можливість знати про існування закону, а отже в розумних межах передбачати наслідки своєї поведінки. Однак знати про існування закону ще не означає, що він має бути оприлюднений, доступний для ознайомлення, він має бути таким, щоб його розуміли особи, бути зрозумілим для них. Особливо важливою є зрозумілість кримінального закону, оскільки порушення кримінально-правових норм найсуттєвіше обмежує права людини.

Отже, з одного боку зрозумілість впливає із такої фундаментальної юридичної властивості кримінального закону як формальна визначеність, а з іншого ми відносимо її до техніко-юридичних (прикладних) властивостей кримінального закону, оскільки через структурно-логічне, лінгвістичне оформлення кримінального закону він набуває такої властивості як його зрозумілість.

Список використаної літератури:

1. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика) [Електронний ресурс] / Л. Л. Богачова // Теорія і практика правознавства : електр. наук. фак. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – 2013. – Вип. 2. – Режим доступу : http://nauka.jur-academy.kharkov.ua/download/el_zbirnik/2.2013/48_1.pdf. – Заголовок з екрана.

2. Міжінституційна угода від 22 грудня 1998 року про загальні правила якості проектування європейського законодавства; Резолюція Ради Європейського Співтовариства (ЄС) від 8 червня 1993 року щодо якості проектування законодавства ЄС.

3. Мусиченко О.М. Загальносоціальні критерії якості кримінального закону / О.М. Мусиченко // Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12-13 жовт. 2016 р. / редкол.: В.Я. Тацій (голов. ред.), В.І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. – Х. : Право, 2016. – С. 504-508.

4. Романов А.К. Уголовный закон: Учебное пособие / А.К. Романов. – М.: Дело, 2015. – 462 с.

5. Червонюк В.И. Качество закона: современная концепция и проблемы демократизации / В.И. Червонюк // Юридическая техника. – 2014. – №8. – С. 488-503.